

SZABÓ ANDRÁS

A párviadatok jogi és erkölcsi megítélése a reformkortól a XX. század közepéig

The Legal and Moral Assessment of Duelling in the 19th and mid-20th centuries in Hungary

Abstract: The role of duels changed a lot throughout history. Based upon observations, most duels resulted from personal grievances. Duels were present even in the mid-20th century in Hungary.

In the 20th century, duels were one of the greatest dilemmas of justice. The public opinion accepted duels, but the legal profession condemned them, mainly because of the possible negative consequences.

In my study, I will present most of the legal provisions for duels both in Hungary and in Europe, the ethical Code of duels, and the most important lawyers, opinions on duels. Finally, I will explain the main reasons that had led to the decline of duelling.

Keywords: duelling, ethical code, Csemegi Code, homicide, assault

Összefoglaló: A párbajok szerepe a történelem során sokat változott, a háborúk kimenetelét eldöntő viadaloktól kezdve az ítélet-párbajokon keresztül egészen a személyes sérelmek miatt kezdeményezett viadalokig egyaránt jelen voltak a különböző korokban, utóbbiak egészen a XX. század derekáig léteztek Magyarországon, megosztva ezzel a közvéleményt és a jogász szakma képviselőit egyaránt.

A párviadatok megítélése a reformkorban és a dualizmus idején nagyon ambivalens volt. Az évszázados tradíció miatt a közvélemény elfogadta, ha valaki párviadal útján vesz elégtételt az őt ért sérelmeken, sőt, kifejezetten bátor, férfias tettek tekintették azt. A kor jogászai körében azonban már jóval ambivalensebb volt az intézmény megítélése, különösen akkor, ha a viadal emberéletet követelt.

Ez a helyzet a jogalkotót is kihívás elé állította. Ugyanis egy olyan rendszert kellett kialakítania, amely figyelembe veszi a párviadatok társadalmi megítélését és a büntetőjog legfőbb elveit egyaránt.

Jelen tanulmányomban bemutatásra kerül, hogy milyen büntetőjogi megoldásokat alkalmaztak a párbajok elbírálása során Magyarországon és Európában, mik voltak a párviadatok írott és íratlan szabályai, valamint hogy a kor legfontosabb jogalkotói és jogalkalmazói – köztük Finkey Ferenc – milyen véleménnyel volt a párviadatokról. A tanulmány végén pedig ismertetésre kerülnek azok a jogi és társadalmi változások, amelyek végül a párbajok megszűnéséhez vezettek.

Kulcsszavak: párbaj, párviadal, etikai kódex, Csemegi-kódex, emberölés, testi sértés

1. Előszó

A jogalkotók irányába alapvető elvárás, hogy az általuk megalkotott jogszabályok a józan ész és az erkölcs alapvető íratlan normáinak megfeleljenek. Szintén természetesnek mondható elvárás, hogy a jogi normák összhangban legyenek az adott cselekmény társadalmi megítélésével, annak elfogadottságával. Mi van azonban akkor, ha a társadalmi megítélés éppen a józan gondolkodás vagy az erkölcs normáival áll ellentétben? A jogalkotónak ilyenkor nincs más lehetősége, mint választani. Angyal Pál szerint ezekben az esetekben általában a társadalmi megítélés az, ami végül diadalmaskodik, míg „az erkölcsnek, jognak és józan észnek szégyenkezve vissza kell húzódnia”.¹

A párviadalok helyzete a XIX. században éppen ebbe a dilemmába ütközött. Nem gondolom, hogy bárminemű részletezést igényelne annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy miért aggályos, ha konfliktusba keveredett személyek erőszakos módon, emberi élet kioltására alkalmas eszközök használatával próbálnak elégtételt venni az őket ért sérelmek miatt. Ez a magatartás vitán felül büntetőjogi megítélés alá kell hogy essen! A párviadalok társadalmi megítélése azonban még a XX. század elején is pozitív volt, köszönhetően elsősorban az évszázados tradíciójának meg annak, hogy sokan a férfias erényeket látták mögötte. Épp ezért a mindenkori jogalkotó számára komoly kihívást jelentett, hogy ebben a kérdésben a társadalmi és az erkölcsi normáknak is megfelelő szabályokat alkosson.

Jelen tanulmányban bemutatásra kerül, hogy mik voltak a párbaj legfontosabb jogi és etikai szabályai a XIX–XX. századi Magyarországon, milyen következményei lehetnek egy párviadalnak, és mi volt a korabeli elméleti és gyakorló jogászok véleménye a párbajokról.

2. A párbajok története

A döntéshozatalra alkalmas párbajokat már az ókorban is ismerték, funkciójukat tekintve azonban eltértek a középs- és újkori viadaloktól. Ekkor a párviadalok a törzsek és népcsoportok közötti háborúk lezárására alkalmas eszközt jelentették. Az egymással hadban álló felek kiválasztottak egy-egy bajnokot, akiknek az összecsapása a háború végkimenetelét döntötte el, a vesztes fél pedig teljesítette a győztes által meghatározott feltételeket, ezáltal viszont elkerülhetővé vált a tömeges vérontás. A Bibliából fennmaradt Dávid és Góliát küzdelme talán a legismertebb ilyen összecsapás, ugyanakkor a középkorból, sőt még a XIX. századból is van tudomásunk ilyen típusú háborús konfliktusrendezésről. A XIX. században reneszánszát élő lovagias, elsősorban az egyéni sérelmeket kompenzáló becsületbeli párviadalok azonban ekkor még ismeretlenek voltak.²

¹ ANGYAL Pál: *A párbaj és a közvélemény = Tanulmányok és beszédek a szociológia és a büntetőjog köréből*, Angyal Pál, Pallas részvénytársaság nyomdája, Budapest, 1922–1927, 170.

² FINKEF Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1914, 569.

A középkorban a párviadalokat gyakran használták istenítéletként is. Míg azoknál az embereknél, akik nem tartoztak nemesi körökbe, a tüzesvaspróba vagy a vízpróba jelentette az istenítéletet, addig az előkelők esetében az egymással vitában álló felek közvetlenül vagy kiválasztott bajnokok révén párbajt vívtak, amelynek kimenetele egyben a jogvitát is eldöntötte. Mivel ezek bírák által elfogadott, elrendelt párviadalok voltak, az ellenfél megsebesítése vagy megölése semmilyen szankciót nem vont maga után. Ezeknél a párbajoknál ugyanakkor a viadal tétje számos alkalommal felülírta a tisztesség és becsületesség alapelvét. Ennek egyik példája volt a Hédervári Hektor és Márton főúr közötti párbaj. A jogvitát egy Gyórhöz közel fekvő halászhely tulajdonvitája váltotta ki. A bíró bajnívást rendelt el a felek között, akik mindketten helyettes bajnokot jelöltek ki. A vívás során Hédervári Hektor bajnoka nyert, megszerezve ezzel urának a halászhelyet,³ ugyanakkor Márton főúr bajnoka nagyon röviddel a csata kezdetét követően feladta a küzdelmet, anélkül, hogy a harc során komolyabb sebesülést elszenvedett volna, így valószínűsíthetően az összecsapás szándékos elvesztésére került sor. Az ítélet-párbajokat az igazságszolgáltatási rendszer fejlődése végül megszüntette, ugyanakkor Erdélyben még a XVI. századból is találunk utalást hasonló típusú viadalokra (igaz, ezeket szigorúbban szabályozták, élet-halál harcot például csakis és kizárólag büntetőperekben lehetett vívni).⁴

A magánjellegű párviadalok – melyek vélhetően spanyol eredetűek – a XV. század végére vezethetők vissza. Valószínűleg egyfajta előzményének tekinthetők a férfiaság és a bátorság jegyében zajló lovagi párviadalok, amelyekben szintén az erő és a harci képesség bizonyítása volt a fő szempont, akár a másik fél élete árán is. Ezeket a személyes viadalokat azonban az uralkodók a XVI. századtól egyre kevésbé nézték jó szemmel, és elkezdték szankcionálni azokat. A nemesek körében azonban a párviadalok ezzel együtt is elterjedtek maradtak. Ezt a kettősséget szimbolizálja többek között az is, hogy míg XIII. Lajos 1526-ban halállal rendelte büntetni a visszaeső párbajozót, mégis az ő uralkodása idejében jelentette Lord Herbert of Chertury angol nagykövet, hogy nincs valamire való francia nemes, aki legalább egy embert nem ölt volna meg párviadalban.⁵ Ez az ellentmondás a XVII–XVIII. század Európájában is gyakran fellelhető volt.⁶

A XIX. század kezdetén, a parlamentarizmus idejében a párbajok gyakran politikai célúvá váltak. Az ellenoldal legtehetségesebb, legfontosabb szereplőjét a másik oldal tapasztalt bajnívói kihívták párviadalra, aminek elutasítása is járhatott a politikai erő csökkenésével, ha pedig a másik fél a kihívást elfogadta, akkor volt lehetőség a tekintélyének csökkentésére, sőt, akár a fizikai megsemmisítésére is. A hivatalos indok persze

³ GAÁR Vilmos: *Törvénykezés = Magyarország vármegyéi és városai, Győr vármegye*, szerk. BOROVSKY Samu, elérhetőség: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0009/10.html> (letöltés dátuma: 2021. 02. 05.)

⁴ RADVÁNYI Sándor: *A párbaj*, Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda Rt. Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1925, 8.

⁵ POGÁNY János: *A párviadal büntetőjogi megítélése*, Doktori értekezés a büntetőjog tárgyköréből, Debrecen, 1940. 47.

⁶ FINKEY Ferenc: *Büntetéstan Problémák*, A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata, Negyedik szám, Sylvester Irodalmi és Nyomdai Kt. Budapest, 1933, 62.

ez esetben nem a politikai leszámolás volt, hanem egy személyes sérelem miatti elégtétel vételének a szándéka, ám egy ilyen ürügyet nem volt nehéz találni.⁷

A XIX. századi Magyarországon a párviadalok száma ugrásszerűen megemelkedett, és az 1920-as évekig így maradt. Ennek a legfőbb oka valószínűleg a nemesi privilégiumok folyamatos csökkenése volt. Míg a párviadal korábban nemesi kiváltságnak számított, addig csak egy szűk társadalmi réteg sajátja volt ez a fajta konfliktusrendezés. A nemesi privilégiumok fokozatos csökkenésével azonban nagy számban jelentek meg a párviadalok azoknál a társadalmi rétegeknél, akiknek erre korábban nem nyílt lehetőségük. Így aztán a XIX. század egyik fontos büntetőjogi kérdésévé vált, hogy miként kell kezelni ezt a jogi szempontból nyilvánvalóan aggályos, de a közvélemény által elfogadott intézményt.

3. A párviadal jogi és etikai szabályozása

3.1. Párbajszabályok más európai országok jogrendjében

A XIX. századi Európában a párbajok büntetőjogi megítélésének alapvetően háromféle koncepciója figyelhető meg, illetve néhol ezeknek a kombinációja. Az egyik a párviadalokat részben vagy egészben dekrimináló rendszer, a másik a párbajt nem, csupán az annak következményeit büntető rendszer, a harmadik pedig a párviadalokat önállóan szankcionáló rendszer.

Az első felfogás igazából az írott jogban a XIX. században nem jelent meg, azonban a gyakorlatban mégis több helyen kialakult. Ennek vagy az volt az oka, hogy az egyébként szigorú szabályokat a jogalkalmazás során nem érvényesítették, vagy nagyon enyhe szankcióval büntették csak a párviadalokat. Előbbire jó példa a XVIII–XIX. század környéki Franciaország,⁸ utóbbira pedig az egységes Olaszország, ahol még halál okozása

⁷ Ennek vált áldozatává a reformkor idején Vay Dániel gróf is 1848 januárjában. Az alapvetően centralista politikus olyan kijelentéseket tett Waldstein Jánosról, amelyet ő személye elleni sértésnek tekintett, és párbajra hívta ki Vayt. Vay Dániel elfogadta a párbajt, de a későbbiek során mégsem állt ki, hanem elhagyta Pozsonyt. Vay Dániel ezzel a tettevel 28 éves korában véget vetett politikai karrierjének, és igen komoly presztízvesztést okozott a centralista erők képviselőinek (elsősorban nem is a párbaj elutasításával, mert az ekkor már elfogadott volt, hanem azzal, hogy annak elfogadását követően hátrált ki belőle). Az igazsághoz hozzátartozik ugyanakkor, hogy Waldstein János tapasztalt fegyverforgató volt, aki már számos eredményes párbajt vívott meg, szemben Vay Dániellel, akinek gyakorlatilag semmilyen tapasztalata nem volt e téren. Már a korabeli beszámolók közül is többen úgy vélték, hogy Waldstein János kifejezetten azért hívta ki a fiatal és rendkívüli szónoki képességekkel megáldott politikust, hogy eltávolítsa őt a politikai életből, ami végül meg is valósult. Látható tehát, hogy a párbajok esetében a becsületsértés gyakran inkább csak ürügyként szolgált, semmint a párbaj valódi okaként. Erről részletesebben: Szűcs Pál: *Párbaj és politika a reformkorban – Vay Dániel gróf különleges párbaj-afférja az utolsó rendi országgyűlésen*, Történeti tanulmányok XVIII, Debrecen, 2010, 143–162.

⁸ BARÓ-FARKAS Csaba László: *A párbaj megítélése hazánkban a Csemegi-kódex után, angolszász kitekintéssel – Felülírhatja-e a társadalmi elvárás a törvényi normát?*, Acta Universitatis Szegediensis, 2019/2, 50.

esetén is a maximális büntetési tétel egyévi szabadságvesztés volt.⁹ Hatását tekintve idesorolható az 1843-as Deák-féle törvényjavaslat is, amely bár jogi értelemben inkább a következő kategóriába tartozik, viszont kisebb jelentőségű sérülés okozása esetén csak sértetti panaszra volt büntethető a sérülést okozó fél.¹⁰ Büntetlen cselekménynek minősült továbbá a párviadal Oroszországban, ha valaki menyasszonyáért, feleségéért, nővéréért vagy más rokonáért állt ki párviadalra.¹¹

A második felfogás szerint a párviadal önmagában véve nem büntetendő, viszont a párbaj következményeit a hatályos büntető törvénykönyv megfelelő tényállásai szerint büntetik. Tehát ha valaki megöli az ellenfelét, az emberölésnek, ha sérülést okoz, az testi sértésnek (vagy az adott ország törvényének megfelelő tényállásnak) minősül. Ilyen rendszer volt például Angliában, vagy az amerikai államok közül Maine, Massachusetts, New York és Vermont államokban.¹²

A harmadik koncepció önmagában a párbajt is büntetni rendeli, és a sérüléseket minősítő körülményként értékeli. Noha látszólag ez a szabály szigorúbb az előzőnél, valójában sokszor enyhébb jogkövetkezményeket jelentett, mert egy párviadal során elkövetett súlyos bűncselekmény büntetési tételkerete lényegesen alacsonyabb volt, mint ugyanennek a bűncselekménynek a szankciója párbajsituáción kívül.

A párviadal tényállásának dogmatikai elhelyezése országonként eltér. A leggyakrabban (a Csemegi-kódex által is elfogadott) nézet a testi épség elleni bűncselekmények közé sorolta, de az olasz jogrend például közrend elleni, a holland igazságszolgáltatás elleni bűncselekménynek tekintette, az osztrák büntető törvénykönyvben pedig közvetlenül a becsületsértés után következő tényállás volt.¹³

3.2. Magyarországi szabályozás a Csemegi-kódexet megelőzően

A XVIII. század kezdetén a Constitutio Criminalis Josephina rendelkezései voltak relevánsak a magyar igazságszolgáltatásban is. A Josephina gyakorlatilag a párbaj következményét értékelte, méghozzá elég súlyosan: a halálokozást 15-30 év, a sérülés okozását 5-8 év fegyházzal. Ezenfelül a nemesi rang elvesztésével is járt a bűncselekmény, amely kiterjedt az elkövetés után megszületett gyermekekre is. A szigorú szabályok azonban a gyakorlatban szinte sosem érvényesültek, az uralkodói udvar által élvezett kiváltságok miatt a párbajok látencijája óriási volt, és számos alkalommal maga az uralkodó is kegyelmet gyakorolt.¹⁴

Az 1830-as büntető törvénytervezet ezzel ellentétben már a párviadalra kihívást és a párbaj megkezdését is szankcionálta, az eredményt súlyosbító körülményként értékelte. A tervezet külön megítélés alá helyezte a párbajra kihívó és az azt elfogadó felet, utóbbi enyhébb szankciókat vont maga után.¹⁵

⁹ *Uo.*, 52.

¹⁰ HAJLIK GÁBOR: *A párbaj kérdése a dualizmus korában*, Joghistoria, XXII/4, 4.

¹¹ BARÓ-FARKAS: *i. m.*, 52.

¹² *Uo.*, 49–50.

¹³ FINKEY: *A magyar...*, *i. m.*, 570.

¹⁴ BARÓ-FARKAS: *i. m.*, 53.

¹⁵ BATÓ SZILVIA: *Egy jelenség jogi alakváltozásai: A párbaj útja a bizonyítási eszköztől a bűncselekményig = Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*, szerk. BALOGH Elemér, HOMOKI-NAGY Márta, Acta Universitatis Szegediensis, Szeged, 2013, 98.

Deák Ferenc 1843-as törvényjavaslata szintén az eredménye alapján kívánta értékelni a párviadalokat, ugyanakkor az enyhébb esetekben kizárólag a sértett külön panaszja esetén került sor az eljárásra. Noha ez a kódex végül nem lépett hatályba, vélelmezhetően a halálos és rendkívül súlyos kimenetelű párviadalok kivételével a rendelkezés gyakorlatilag dekriminálizálta volna a párbajokat. A párviadal ugyanis – ahogy az korábban már kifejtésre került – a férfiaságnak és a bátorságnak is jelképe volt, márpedig egy sebesülés miatt kezdeményezett eljárás éppen ezeknek az elveknek mondott volna ellent. Éppen ezért a törvényben meghatározott kivételektől (halál vagy „teljes megtébolyodás”¹⁶) eltekintve szinte sosem vált volna büntetendővé a viadal.

A szabadságharc leverését követően, az 1850-es évektől az osztrák Strafgesetzbuch alkalmazására került sor Magyarországon is. A kódex szintén ismerte a párbaj fogalmát, és – ellentétben a Josephinával – már a következmények nélküli párbajt is 6 hónap és egy év közötti szabadságvesztéssel rendelte büntetni. Sérülés esetén a büntetés 1–5, maradandó fogyatékoság esetén 5–10, halál esetén 10–20 évig terjedő szabadságvesztésre súlyosbodott. A jogszabály további érdekessége, hogy a tanúkat és segédekét – a maradandó fogyatékoság és a halál okozásának minősítő körülményét leszámítva – ugyanolyan büntetéssel sújtotta, mint a párbajozó feleket. Ekkor is jellemző volt, hogy a párbaj kihívója rendszerint súlyosabb megítélés alá esett, mint akit kihívtak.¹⁷

3.3. A párviadal a Csemegi-kódexben

A Csemegi-kódex alapján „*Valakinek kihívása párviadalra, ugyszintén a kihívás elfogadása: vétséget képez, és 6 hónapig terjedhető államfogházzal büntetendő*”.¹⁸ Maga a törvénytörvény nem tartalmazza a párviadal fogalmát, így annak meghatározása a bírói gyakorlatra és a szakirodalomra maradt. Kautz Gusztáv definíciója alapján „*a párviadal alatt két személynek, megelőzőleg történt kihívás és annak elfogadása folytán, bizonyos meghatározott szabályok szerint, öldöklő fegyverekkel vívott harczát értjük*”.¹⁹ Más definíciók a megfogalmazásban kissé eltérnek, de az általános nézetek szerint a párviadalnak három olyan fogalmi eleme volt, ami nem nélkülözhető:

- kihívással és annak elfogadásával jött létre,
- előzetesen meghatározott szabályok szerint valósul meg,
- a viadal során az emberi élet kioltására alkalmas fegyvert használnak.

A párbaj büntetésének tekintetében megállapítható, hogy a párviadalokat a törvény speciális, önálló tényállásként bünteti, és annak következményeit minősítő körülményként értékeli. Súlyosabb következmények esetében ugyanakkor egyértelműen súlyosabb büntetési tételkereteket adott a jogalkotó, mint az alapbűncselekmények esetén. Ezt az alábbi táblázat szemlélteti:

¹⁶ FINKEY: A magyar..., i. m., 570.

¹⁷ BARÓ-FARKAS: i. m., 57.

¹⁸ 1878. évi IV. törvénycikk 293. §.

¹⁹ KAUTZ Gusztáv: *A magyar büntetőjog tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire*, Eggenberger Kiadó, Budapest, 1881, 549.

	Büntetési tétel	Párviadal keretében
Sérülés nélkül	Nincs bűncselekmény	Max. 1 év
Könnyű testi sértés vétsége	Max. 6 hónap	Max. 2 év
Súlyos testi sértés vétsége	Max. 1 év	Max. 2 év
Súlyos testi sértés büntette	Max. 3 év	Max. 2 év
Maradandó fogyatékoság	Max. 5 év	Max. 3 év
Halál	10–15 év, ill. halálbüntetés	Max. 5 év

Ha csak a büntetési tételeket számszerűen nézzük, már akkor is látható, hogy maradandó fogyatékoság és halál esetén igen jelentős, kvázi privilegizáló körülményként jelenik meg a párviadal keretében okozott sérülés. Álláspontom szerint egyébként valamilyen szintű enyhébb szabályozás indokolt lehet abból kiindulva, hogy a sértett maga is tudta, hogy mivel járhat egy párbaj. Ám a büntetési keretek ilyen mértékű különbségét ezzel aligha lehet megmagyarázni.

Különbség fedezhető fel a végrehajtás fokozatában is. Ugyanis amíg emberölés vagy testi sértés esetében a büntetést börtön vagy fegyház fokozatban kellett letölteni, addig a párviadatok esetén az államfogház volt a végrehajtási fokozat.²⁰ Az államfogházakra vonatkozó előírások pedig lényegesen enyhébben voltak, mint a fegyházaké vagy a börtönöké. Néhány példa ezzel kapcsolatban a teljesség igénye nélkül: államfogházban éjjel magánelzárásra került sor, volt lehetőség önálló ruházatviselésre, az elítéltek nem voltak kényszeríthetők munkavégzésre, volt lehetőség önálló ételmezésre, sőt, még napi fél liter sör vagy bor fogyasztására is.²¹ Finkey Ferenc egyébként a XX. században már egyértelműen az államfogház mint fokozat eltörlése mellett foglalt állást, elsősorban azért, mert az eredetileg államfogházzal büntetni szánt cselekmények (politikai vétségek, sajtóvétségek, párbaj) közül már csupán a párbajoknál alkalmazták azt, a többinél rendszerint más fokozatot állapított meg a jogalkalmazó.²²

A törvény a párbajozó feleken kívül büntette a párbajra buzdítást, a kihívás elutasítása esetén megvetéssel fenyegető személyt, a párbaj során közreműködő segédeket, valamint azokat a személyeket is, akik a párviadalt megelőző egyezkedéseket meghíúsítják. Nem volt büntethető viszont a párbajon részt vevő tanú és orvos. Ez utóbbinak a legfőbb oka az volt, hogy a párbajok jogellenessége elsősorban az okozott sérülésekben keresendő. A tanúk voltak felelősek azért, hogy leállítsák a küzdelmet, amikor szükséges volt (ha a felek a párviadal végét az első sérülés okozásában állapították meg, vagy ha pisztolypárbaj esetén az előre meghatározott számú lövedékek elfogytak), valamint ők

²⁰ Az államfogház jogintézménye a francia és belga detention mintájára jelent meg Magyarországon, amely Belgiumban politikai elítéltek büntetésének végrehajtására volt hivatott. Bővebben erről: FINKEY Ferenc: *A politikai bűncselekmények és a Büntető Törvénykönyv = Értekezések a Filozófiai és Társadalom Tudományi Körökből*, III. kötet 1. szám., szerk. FINÁCZY Jenő, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927, 21.

²¹ JUHÁSZ Andrea: *A párviadal vétsége és az államfogház-büntetés a Csemegi-kódex szabályozásának tükrében*. De iurisprudentia et iure publica, 2014/2, 7–8.

²² FINKEY: *Büntetéstan...*, i. m., 124.

ellenőrizték a küzdelem törvényességét. Az orvos pedig azonnali segítséget nyújtott a sebesülést szenvedő félnek, megakadályozandó ezzel a súlyosabb sérülést vagy akár a halálos kimenetelt is. Így ezeknek a személyeknek a jelenléte – noha a párbaj objektíve jogellenesnek minősült – a negatív következmények csökkentését szolgálta, emiatt büntethetőséget kizáró oknak minősült. Szintén büntetlenséget élveztek azok a párbajsegédek, akik a párbaj elkerülésére törekedtek.

Az eleve szigorúnak aligha nevezhető szankciókhoz a dualizmus korában még enyhébb bírói gyakorlat párosult. Baró-Farkas Csaba László forráskutatásai során még a halálos kimenetelű párbajok között sem talált olyat, ahol a bíróság kétévi államfogháznál súlyosabb büntetést szabott volna ki.²³ Az általa megtalált források közül külön említést érdemel egy Kosztka Emil és Tamásffy Gyula között lezajlott párbaj, ahol Tamásffy az életét vesztette, és a hír hallatán az ő állapotos menyasszonya is szörnyethalt. Noha a párviadal összesen három ember halálát okozta (kettőét csak közvetett módon), Kosztka az esetért mindösszesen egyévi, államfogházban letöltendő szabadságvesztést kapott.²⁴

A jogszabályból és a gyakorlatból egyértelműen látható, hogy bár a párviadalt a törvény büntetni rendelte, ez a büntetés mind jogalkotói, mind jogalkalmazói szinten rendkívül enyhe volt, különösen a viadal lehetséges következményeivel összevetve. Egy ilyen jellegű szabályozás komoly ambivalenciát okoz annak megítélése szempontjából, hogy mi is a jogalkotó véleménye a párbajról, hiszen azt, hogy a törvény bünteti ugyan a párviadalt, de mégis *sui generis delictumot* konstruál belőle, úgy is értelmezhetjük, hogy a társadalom szempontjából fenntartható intézménynek tekinti.²⁵

3.4. Az amerikai párbaj

A párviadatok egy speciális formája volt az ún. amerikai párbaj, melynek lényege, hogy a részt vevő felek „előre meghatározott módon a sorstól tétessék függővé, hogy közülök melyik váljék öngyilkossá”.²⁶ A felek tehát ebben az esetben szintén halálos kimenetelű „viadalban” állapotodnak meg, azonban a kimenetelét nem az erejüktől és harci képességeiktől, hanem a szerencsétől teszik függővé.

Az amerikai párbaj megítélése a XIX. században szintén ambivalens volt. Noha ezt is lehet egyfajta párbajként tekinteni, ennek párviadali volta már dogmatikailag megkérdőjelezhető volt (mennyiben lehet harcnak, küzdelemnek tekinteni egy szerencsén alapuló döntést), a közvélemény pedig abszolúte nem tekintette annak (vélelmezhetően azoknak a férfias erényeknek a hiánya miatt, ami a párbajok során megjelenik). A Csemege-kódex is ezt a felfogást tükrözi, ugyanis nem a párviadalt között, hanem *sui generis* tényállásként az öngyilkosságra rábírás egyik elkövetési formájaként tekintette, amire a büntetés mértéke (1-5 év az öngyilkossági cselekmény bekövetkezése, 5-10 év halál esetén) is utal. Végrehajtás tekintetében azonban a párbajhoz hasonlóan a törvény az államfogházat írta elő.

²³ BARÓ-FARKAS: *i. m.*, 63.

²⁴ *Uo.*, 62–63.

²⁵ VÁMBÉRY RUSZTEM: *A párbaj*, Jogtudományi Közlöny (1866–1934), 1917/50, 431.

²⁶ 1878. évi IV. törvénycikk 283. §. 2. fordulat.

4. A párbaj íratlan szabályai

A XIX. században, bár a párbajok népszerűsége emelkedett, egyre nagyobb volt a törekvés arra, hogy a párviadatok halálos kimenetelét elkerüljék. A Csemegi-kódex maga is rögzítette, hogy a párviadatokra vonatkozó büntetési tételek csak és kizárólag abban az esetben alkalmazandók, ha a párbaj szabályait a sérülést okozó fél betartja, amennyiben valaki az előzetesen megállapított szabályokat megszegte, akkor emberölés, illetőleg a testi sértés miatt felel.²⁷ Ugyanakkor ez a szabály nem feltétlenül volt alkalmas arra, hogy a párviadatok halálos kimenetelét megakadályozza, hiszen ez csupán a felek által megállapított szabályokra vonatkozott, márpedig ez a megállapított szabály – elméletileg – lehetett akár egy halálig tartó viadal is.

Ezzel is magyarázható, hogy a XIX. század végén a párbajszabályokat egyre gyakrabban rögzítették. Ezeknek a szabályoknak a legfontosabb célja a sérülések megelőzése volt, valamint, hogy a párviadal ne lépjen túl a becsületvédelmen mint célon. Jelen tanulmányomban – elsősorban terjedelmi okokból – nem fogom a párbajra vonatkozó etikai szabályokat részletesen ismertetni, csupán azokat a rendelkezéseket, amelyek kifejezetten az emberi élet védelmét és a tragikus végkimenetel elkerülését szolgálták.

Egyik ilyen fontos szabály volt a párbajképesség kérdése. Bár a nemesi származás mint privilégium a dualizmus korában már nem létezett, ennek ellenére sem vehetett részt párviadalon bárki. A párbajképesség feltételének minősült a felnőttkor betöltése, valamint az, hogy a személy a múltban nem követett el a becsülettel összeférhetetlen tettet. Ez utóbbi szabály azonban a gyakorlatban ritkán érvényesült, ugyanis az akkori hírközlési viszonyok mellett szinte lehetetlenség volt megállapítani valakiről – különösen, ha az ország több területén is élt –, hogy korábban elkövetett-e valamit, ami kizárja őt a párbaj lehetőségéből.

A Párhaj-kódexek igyekeztek korlátozni a párviadatok okát is. Ezek körét három kategória alkotta: az egyszerű sértés, a gyalázás és a tetteges bántalmazás. Egyszerű sértésnek minősítettek bármilyen „*megszólást*” udvariatlanság vagy egyéb ok miatt. Az udvariatlan viselkedés önmagában még nem minősült párbajt kiváltó oknak, az erre adott reakció azonban már igen.²⁸ A gyalázás a sértés minősített esetének tekinthető, gyalázó szavakkal vagy gyalázó tulajdonsággal való vádaskodással valósulhatott meg.²⁹ Tetteges bántalmazásnak bármilyen szándékos érintés vagy azzal való fenyegetés minősült.

A párbajra hívásnak volt néhány speciális tilalma is. Nem hívhatta ki párviadalra senki közeli rokonát. Tilos volt párbajra hívnia az adósnak a hitelezőjét vagy a kölcsönadást elutasító potenciális hitelezőjét, ezen kívül lánykérés esetén az elutasító apát sem lehetett párbajra hívni. Ezek a tilalmak abban az esetben is érvényesültek, ha a párviadal megnevezett oka egyébként nem függ össze a felek egymáshoz való viszonyával. Ez utóbbiak nyilvánvalóan azért voltak szükségesek, hogy a párbaj intézményét ne használják fel ürügyként valamilyen személyes cél érvényesítésére.

²⁷ 1878. évi IV. törvénycikk 299. §.

²⁸ CLAIR Vilmos: *Párhaj-Codex*, Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1914, 68.

²⁹ *Uo.*, 68.

Nagyon fontos szerep hárult a párbajban részt vevő segédekre. Amennyiben a párviadalon a segédek nem voltak jelen, akkor az mind a Párbaj-kódex, mind az írott jog szerint érvénytelen volt. A segédeknek törekedniük kellett arra, hogy a sérelmet okozó fél beismerje a felelősségét és bocsánatot kérjen, elkerülve ezáltal a viadalt.³⁰ A bocsánatkérést nem kellett elfogadnia a sérelmet szenvedő félnek, de annak elutasítása a sértetti előnyök megszűnésével járt.

Egyfajta védelmi funkciónak tekinthető az is, hogy a párviadalon a résztvevőkön, segédeken, tanúkon és orvoson kívül más személy nem lehetett jelen.³¹ Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a személyes sérelmeken való elégtétel nem tartozik a nyilvánosságra, viszont ezáltal az is elkerülhetővé vált, hogy valaki a tömeg hatására lépjen túl a párbaj keretein.

Magának a párviadalnak is volt néhány, az emberi életet védő etikai szabálya. A párbaj időtartamát a felek ugyan szabadon határozhatták meg, halálig tartó kihívást azonban tilos volt akár kezdeményezni, akár elfogadni. Továbbá a felek megállapodhattak abban, hogy a párbaj az első sérülésig tart. Pisztolypárbajnál a lövések számát is meghatározhatták a felek, ez azonban nem lehetett több fejenként háromnál.

5. A párviadatok szakmai megítélése a XIX-XX. században

Mind maga a párviadal intézménye, mind a fenti jogi és erkölcsi szabályozás számos vitát generált a korabeli jogászok között is. A tekintetben ekkor már nagyjából egyetértés volt a szakmai művelői körében, hogy a halálos következmény nemkívánatos eleme a párbajoknak, azonban hogy ez a veszély önmagában véve megkérdőjelezi-e a párviadatok létjogosultságát, már közel sem volt ennyire egyértelmű.

Clair Vilmos, a Párbaj-kódexek megalkotója úgy vélte, hogy a párbaj egy sokkal férfiasabb megoldása a konfliktusoknak, mint a bírói út, és emiatt támogatandónak vélte. Külön kiemelte, hogy igazságtalan, hogy amíg egy emberölést vagy lopást szabadságvesztéssel büntetnek, addig az emberi becsület megsértését legfeljebb pénzbüntetéssel. Álláspontja szerint amíg ez nem változik, addig egy férfinak nemcsak lehetősége, hanem egyenesen kötelessége a párbaj.³²

Hasonló álláspontot képviselt Radványi Sándor is, aki a becsület-fogalom individualizációjának szükségességéről írt művében, valamint kifejtette, hogy következmények szempontjából nem biztos, hogy a párbajok kiküszöbölése csökkentené a problémákat.³³

Egy speciális köztes véleményt fogalmazott meg Eisler Ede. Úgy gondolta, hogy a párbajt jogi úton megszüntetni nem lehet, ugyanis a társadalom számára elismert és elfogadott eszköz, ezért a törvényi szigorítás aligha szüntetné meg a párviadalt.³⁴

³⁰ *Uo.*, 62.

³¹ *Uo.*, 65.

³² *Uo.*, 8. o.

³³ RADVÁNYI: *i. m.*, 8.

³⁴ EISLER Ede: *A párbaj ügyéhez*, Jogtudományi közlöny (1866–1934), 1905/23, 193.

E helyett inkább a halálos kimenetel veszélyét kell csökkenteni. Elgondolása alapján, ha az írott jog objektíve szabályozná a párviadalok feltételeit, és ezek a szabályok szigorúbbak lennének az etikai előírásoknál, akkor minimalizálni lehetne a halálos párviadalok számát. Néhány részletszabály, amit Eisler helyénvalónak vélt:

- kizárólag kard használata, vívőtőr és hegyes penge tilalma;
- szűrő mozdulatok tiltása;
- pisztolypárbajnál a vontsövű fegyverek tiltása.

Álláspontja szerint, akik ezeket a szigorúbb szabályokat betartják, azokra kellene a párviadalra vonatkozó tényállásokat alkalmazni, akik pedig ezeket megszegik, testi sértés vagy gyilkosság miatt kellene hogy feleljenek.³⁵

A kor jogászaik közül azonban sokan nem voltak ennyire elnézőek a jogintézménnyel. Ifj. Székely Aladár álláspontja szerint kifejezetten immorális, hogy amíg a felső osztályokban a konfliktusokat párbaj révén oldják meg, addig a lakosság döntő többsége ezt a megoldást egyáltalán nem ismeri, ők a sérelmet a „*maguk módján*”, párbaj keretein kívül oldják meg.³⁶ Őket viszont nem ugyanúgy bírálják el, mint a párbajozó feleket, hanem sokkal szigorúbban mind a büntetés tartalmát, mind a végrehajtás fokozatát illetően. Véleménye szerint egyáltalán nem igaz, hogy „*kevésbé veszélyezteti a jogrendet, ha az illetők a lovagiasság szabályai szerint szurják, lövik vagy vágják egymást agyon*”.³⁷

Angyal Pál véleménye szerint a párbajok nyilvánvalóan ellentétesek azzal, amit az etika vagy a józan ész diktál. Ugyanakkor úgy gondolja, hogy nem is elsősorban a közvélemény az, ami megnehezíti a párviadalok megszüntetését, sokkal inkább a „*csordaszellem*”, ami nem hagy teret azoknak az embereknek az ellenkezésre. Álláspontja szerint „*a társadalom minden egyes esetben követelően lép fel s közvélemény-büntetéssel sújtja a szembehelyezkedőt. És a csorda-szellemtől inficiált nem mer az árral szemben úszni*”.³⁸ Elgondolása szerint, amíg ezen a mentalitáson nem sikerül változtatni, addig a párviadal intézménye fennmarad.

Vámbery Rusztem sem ismerte el a párviadalok létjogosultságát, legalábbis racionális szempontból. A jogintézmény támogatottságát elismerte, ugyanakkor úgy vélte, hogy ezt a megítélést nem csupán a racionális érvek, hanem az érzelmek is befolyásolják.³⁹ A becsületesség tézisének is vitatta, álláspontja szerint „*ma a becsületnek állítólag hiányos oltalma inkább mentő ürügye, mintsem oka a párviadalnak*”.⁴⁰

A párbajok egyik legnagyobb korabeli ellenzője azonban egyértelműen Finkey Ferenc volt, aki egyfajta társadalmi mániának, egyes társadalmi osztályok ferde felfogásának⁴¹ titulálta a párbajt, melyet kifejezetten barbár, primitív jogintézménynek tekintett.⁴² Tulajdonképpen egyetértett Vámbery Rusztemnek a felfogásával, miszerint itt már becsületről nem lehet beszélni, csupán egyfajta ürügyként használják fel a becsületet,

³⁵ *Uo.*, 194.

³⁶ SZÉKELY Aladár, ifj.: *Glosszák a párbaj büntetésének kérdéséhez*, Jogtudományi közlöny (1866–1934), 1905/26, 218.

³⁷ *Uo.*, 218.

³⁸ ANGYAL Pál: *i. m.*, 170.

³⁹ VÁMBÉRY: *i. m.*, 431.

⁴⁰ *Uo.*, 431.

⁴¹ FINKEY: *Büntetéstani...*, *i. m.*, 310.

⁴² FINKEY: *A magyar büntetőjog...*, *i. m.*, 570.

mintegy indokként a súlyosabb bűncselekmény következményeinek elkerülésére. A közvélemény tekintetében nagyon nagy ellentmondásnak tartja, hogy amíg a párviadatok és egyes politikai bűncselekmények elkövetői egyáltalán nincsenek megbélyegezve, addig egy nyomorban lévő embernél, aki a családja érdekében követ el valamilyen nagyon elleni bűncselekményt, ez a stigmatizáció sokkal inkább jelen van.⁴³ Ami a büntetőjogi részét illeti, Finkey egyáltalán nem gondolta azt, hogy lenne létjogosultsága a párbajok enyhébb megítélésének. Ugyanakkor ő is úgy vélte, hogy a párbajmánia megszűnése csak akkor következhet be, ha a társadalom elitje ez ellen erőlesen fellép és példát mutat.⁴⁴

6. A párbajok csökkenése, majd megszűnése

A párviadatok csökkenése az 1920-as években kezdődött, majd a II. világháború után, a szovjet megszállást követően szűnt meg teljesen. Ezt elősegítette számos olyan esemény, valamint jogszabályi változás, amely a XX. században jelent meg.

Az egyik ezek közül a becsületbíróóságok intézménye volt. 1903-ban alakult meg Magyarországon az Országos Párbajellenes Szövetség, mely szervezet tevékenységéhez kapcsolódott a becsületbíróóságok rendszere. A becsületbíróóságnak joga volt dönteni a sértés erkölcsi minősítéséről és arról, hogy ez alapján a párbajnak helye van-e, és a párbaj szabályai tekintetében is volt döntési jogköre.⁴⁵ Ez pedig elméleti szinten mind a párviadatok számára, mind annak következményeire hatással van. Ugyanakkor, mivel a becsületbíróóság nem volt kötelező intézmény, önmagában véve a megalakulása nem eredményezett drasztikus csökkenést a párviadatok száma tekintetében.

Nagyobb változást jelentett a pénzbüntetések 1928-as reformja (1928: X. tc.), mely kiterjesztette a pénzbüntetés alkalmazási körét számos bűncselekményre, köztük a párviadatokra is. Így pedig a korábban komolyabb jogkövetkezmények nélkül maradó sérülést nem okozó párviadatok is elkezdtek magas pénzbüntetéssel szankcionálni,⁴⁶ ami visszavetette a párbajok számát.

Finkey Ferenc szerint a párbajok számának csökkenése annak is betudható, hogy általában amikor nagyobb szabású állami vagy társadalmi kérdések foglalkoztatják az embereket, akkor a személyes sérelmeikkel kevésbé foglalkoznak.⁴⁷ Ez az 1920-as éveket követően egyértelműen fennállt az országban, hiszen a trianoni béke által ejtett sebek orvoslása, Magyarország nemzetállammá válása egy új nemzettudat kialakításában nagy szerepet játszott, valamint Magyarország kül- és oktatáspolitikájára egyaránt kihatott. Egy ilyen típusú drasztikus változás alkalmas volt arra, hogy a korábbi társadalmi elfogást megváltoztassa, és ebben az új szemléletben a párviadatok már nem játszottak akkora szerepet, mint korábban.

⁴³ FINKEY: *Büntetéstan...*, i. m., 166.

⁴⁴ *Uo.*, 310.

⁴⁵ HAJLIK: i. m., 6.

⁴⁶ FINKEY: *Büntetéstan...*, i. m., 310.

⁴⁷ *Uo.*, 310.

7. Konklúzió

Finkey Ferenc „népszerű és pusztító társadalmi betegségnek” nevezte a párbajokat, és ez a szókapcsolat igencsak találóan hat: ugyanis egy olyan kétségkívül káros jogintézményről beszélünk, amit a XIX. században nem voltak képesek megszüntetni, csupán bizonyos szinten kezelni, azaz keretek közé szorítani.

Objektíve nem nehéz belátni a párviadatok – és az ehhez kötődő sérelemokozás – jogi aggályait, viszont ennek ellenére – elsősorban a férfias büszkeségből és becsületből adódóan – a társadalmi támogatottsága jelen volt. Márpedig nehéz büntetőjogi eszközökkel fellépni egy alapvetően elfogadott jogintézménnyel szemben. Ez megmagyarázza azt a jelenséget is, hogy több ízben előfordult olyan személyek részvétele párviadalon, akik egyébként párbajjellenesek voltak.⁴⁸ Egyszerűen nem volt más választásuk, mert a társadalom szankcióját nem merték felvállalni magukkal szemben. A történelem kétségkívül igazolta Angyal Pál kijelentését, hiába a jog írott és az erkölcs íratlan szabálya, a társadalmi megítéléssel szemben ez nem sokat ér. Ralf Dahrendorf német szociológus mondta, hogy egy politikai rendszert hat hónap alatt le lehet váltani, egy gazdasági rendszert hat év alatt át lehet alakítani, a társadalmihoz viszont hatvan év kell. Ugyanez a párviadatok intézményénél is megfigyelhető volt. Egy jogi szabályozást nagyon egyszerű létrehozni, de az, hogy ezt a szabályt a jogalkalmazó is megfelelően kezelje, és a közvélemény is elfogadja és helyesnek ítélje meg, ehhez kevés volt, és komolyabb társadalmi változásra volt ahhoz szükség, hogy ez a középkorból visszamaradt betegség kigyógyuljon a magyar társadalom testéből.

Irodalomjegyzék

1. ANGYAL Pál: *A párbaj és a közvélemény = Uő: Tanulmányok és beszédek a szociológia és a büntetőjog köréből 1922–1927*, Pallas Részvénytársaság nyomdája, Budapest.
2. BARÓ-FARKAS Csaba László: *A párbaj megítélése hazánkban a Csemegi-kódex után, angolszász kitekintéssel. Felülírhatja-e a társadalmi elvárás a törvényi normát?*, Acta Universitatis Szegediensis, 2019/2.
3. BATÓ Szilvia: *Egy jelenség jogi alakváltozásai: A párbaj útja a bizonyítási eszköztől a bűncselekményig = Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*, szerk. BALOGH Elemér, HOMOKI-NAGY Márta, Acta Universitatis Szegediensis, Szeged, 2013.
4. CLAIR Vilmos: *Párbaj-Codex*, Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1914.
5. EISLER Ede: *A párbaj ügyéhez*, Jogtudományi Közlöny (1866–1934), 1905/23.
6. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1914.
7. FINKEY Ferenc: *A politikai bűncselekmények és a Büntető Törvénykönyv = Értekezések a filozófiai és társadalom tudományi körökből*, szerk. FINÁCZY Jenő, III/1., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927.

⁴⁸ HAJLIK: *i. m.*, 7.

8. FINKEY Ferenc: *Büntetéstani Problémák*, A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata, Negyedik szám, Sylvester Irodalmi és Nyomdai Kt. Budapest, 1933.
9. GAÁR Vilmos: *Törvénykezés = Magyarország vármegyéi és városai, Győr vármegye*, szerk. BOROVSKY Samu, Budapest, é. n.
10. HAJLIK Gábor: *A párbaj kérdése a dualizmus korában*, Joghistoria, XXII. évfolyam/4.
11. JUHÁSZ Andrea: *A párviadal vétsége és az államfogház-büntetés a Csemegi-kódex szabályozásának tükrében*, De iurisprudentia et iure publica, VIII. évfolyam, 2014/2.
12. KAUTZ Gusztáv: *A magyar büntetőjog tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire*, Eggenberger Kiadó, Budapest, 1881.
13. POGÁNY János: *A párviadal büntetőjogi megítélése*, Doktori értekezés a büntetőjog tárgyköréből, Debrecen, 1940.
14. RADVÁNYI Sándor: *A párbaj*, Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda Rt. Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1925.
15. SZÉKELY Aladár, ifj.: *Glosszák a párbaj büntetésének kérdéséhez*, Jogtudományi Közlöny, 40. évf. 1905/26.
16. SZÜCS Pál: *Párbaj és politika a reformkorban – Vay Dániel gróf különleges párbaj-afférja az utolsó rendi országgyűlésen*, Történeti tanulmányok XVIII. Debrecen, 2010.
17. VÁMBÉRY Ruzstem: *A párbaj*, Jogtudományi Közlöny, 52. évf., 1917/50.